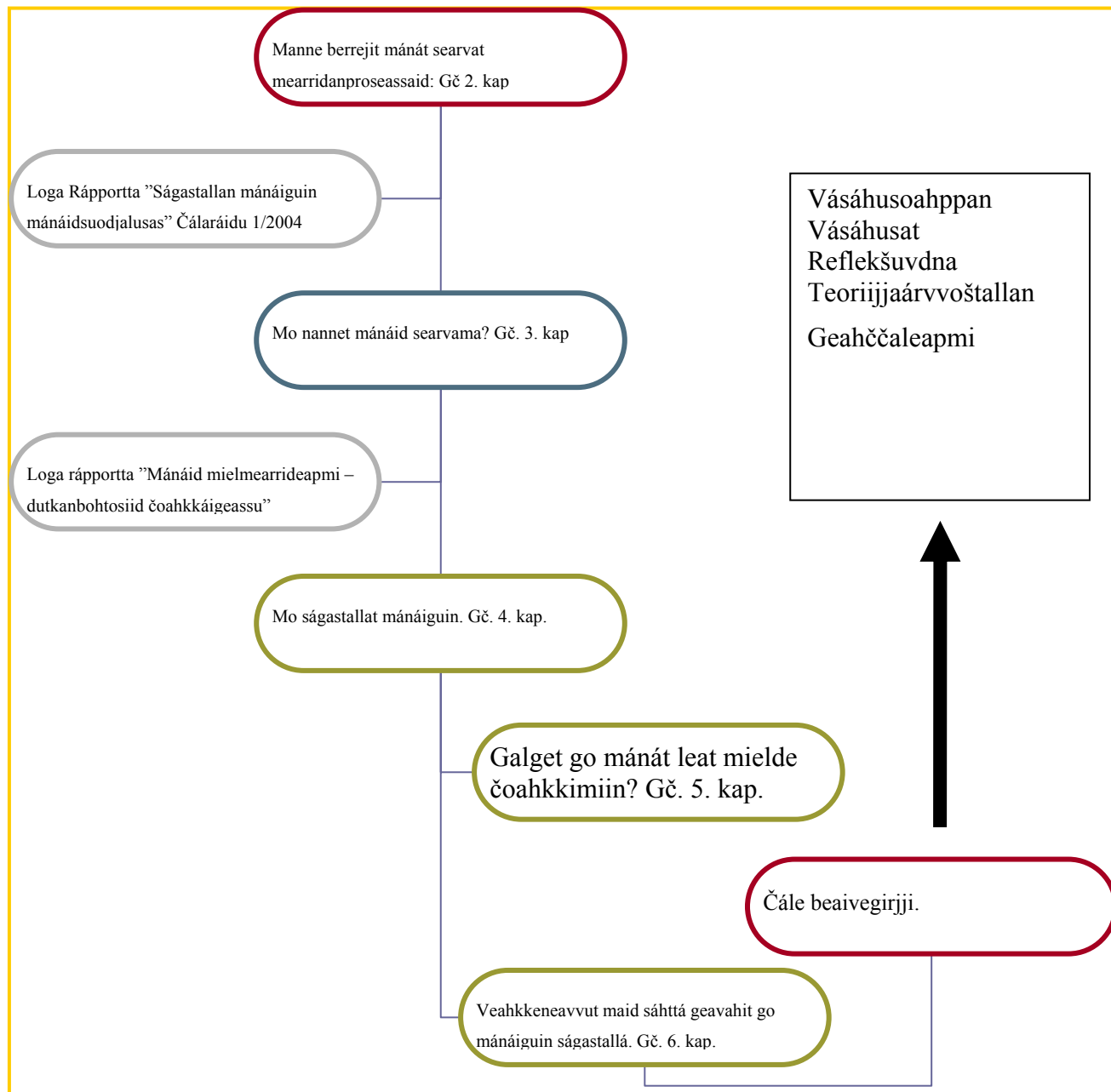

Mánát ja mearrideamit

Prinsihpat ja prosedyrat

Sisdoallu¹

1 Mo geavahit materiála.....	3
2 Manne mánát galget searvat mearridanproseassaide.....	5
3 Prinsihpat mánáid searvama nannemii	7
4 Mo ságastallat mánáiguin.	9
5 Searvat čoahkkimiidda.....	11
6 Rávvvagat mo čadahit čoahkkimiid mánáiguin.	12
7 Doaibmageavahangiirji.....	13

---

¹ Kapihtalat 3-6 váldet vuodu dutkamiin ja bohtosiin almmuhuvvon Thomas et al;

Thomas, N (2002) **Children, family and the state. Decision making and child participation.** The policy press: Bristol

Thomas, N, O’Cane, C (1998) **Children and Decisionmaking toolkit.** Children in Wales: Swansea

Mo geavahit materiála

Dát giehtagirji bohtá oktan kuffariin iešguđetlágán veahkkeneavvuiguin ságastallamiidda mánáiguin gaskal 7-12 jagi, ja sáhtta dán geavahit go mánát galget searvat mearridanproseassaide mánáidsuodjalusas.

Dát veahkkeneavvut leat:

- Mu čoahkkingirji
- Mu váttisvuodačoavdingirji
- Giehtadohkká
- Sárgunbiergasat
- Gohput ja kuvllat
- Diamántta rangeren
- Geaidinsoabbi
- Girjjáš ”Mánáid mielmearrideapmi – dutkama čoahkkáigeassu ”

Jurdda dákkár kuffara ráhkadeames lea ahte eai gávdno dihto vuogit dahje prosedyrat mánáid ságastallamiidda mat doibmet buot rávisolbmuide dahje buot mánáide. Muhtin mánáin leat oaivilat ollu áššiin ja mitalit mielas, ja earát fas leat jávoheamit ja dárbbasit ollu doarjaga oaiviliiddis ovdanbuktimii. Danin lea dehálaš ahte máhtta geavahit iešguđetlágán veahkkeneavvuid go ságastallá mánáiguin, ja ahte máhtta heivehit dáid individuálalaš dárbbuide. Danin ii leat dát giehtagirji makkárga riektajujuhusan mo mánáid oažžut searvat, muhto lea báicca temahtálaš listu áššiin maid berre árvvoštallat.

* Njeallje lávkki veahkkeneavvuid geavaheames:

* Álgge dáinna mii du mielas orru buorre

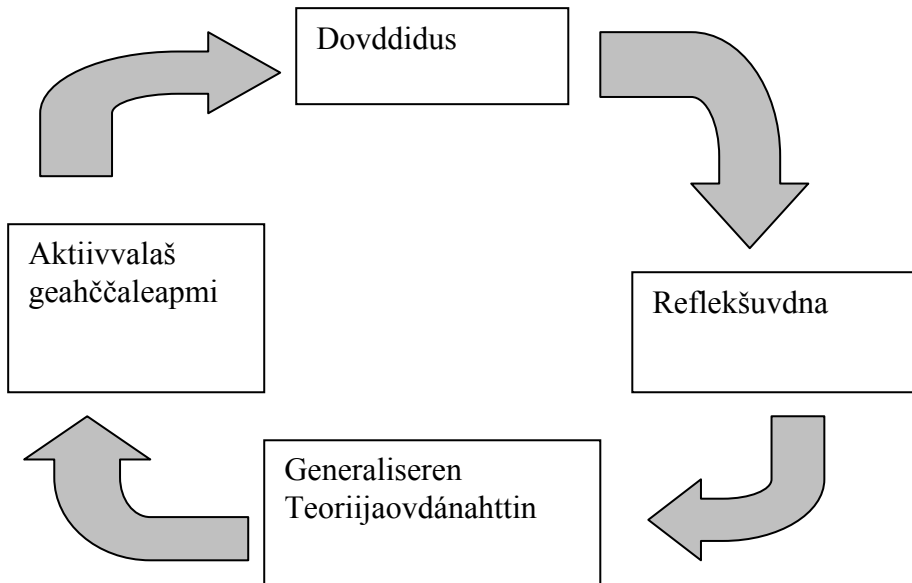
* Heivet veahkkeneavvuid ja geavat dáid iežat vuogi ja dárbbu mielde

* Guorahala eará veahkkeneavvuid

Fertet maddái geavahit iežat bargovásáhusaid ja luohttit dasa ahte mánná máhtta ja berre searvat mearridemiide mat sutnje gusket.

1.1 Mo beassat johtui

Go galgá ságastallat mánáiguin váttis eallindilálašvuodain, de gáibiduvvo sihke dáidu ja máhttu. Dán oláha dovddidusoahppamis.

Go hárrjána mánáiguin ságastallat, de šaddáge čeahpibun. Oahppama dihte iežas dovddidusain lea dattege dárbbášlaš jurddahallat iežas bargovuogi. Dákkár smiehttamušaid vuodul sáhtttá teoriijja ja praktihkalaš bargu oktiičatnot ja buvttadit odđa strategiijjaid mat buoridit praktihkalaš barggu.

2 Manne mánát galget searvat mearridanproseassaide

Leat ollu ákkat dasa ahte mánát galget searvat mearridanproseassaide ja oanehaččat daddjon, de sáhttet ákkat leat ná:

Mánáid vuoigatvuodát: mánát leat mielborgárat ja bálvalusaid geavaheaddjit, ja sis lea seamma vuđolaš vuoigatvuolta oasseváldimii ja searvamii go earáin lea

Geatnegasvuodát lágaid ja šiehtadusaid ektui: mánáid vuoigatvuolta searvamii lea nannejuvvon ON:a konvenšuvnnas mánáid vuoigatvuoda birra, ja mánáidsuodjaluslága §6-3:s.

Buorideame dihte bálvalusaid: go ságastallá mánáin, de lea vejolaš buoridit ja heivehit bálvalusaid máná dárbbu mielde ja máná eavttuid vuodul. Searvan addá mánáin muhtin lágán váikkuhanfámu veahkkedoaimmaid hápmemis, ja sáhtta veahkehit máná áddet iežas sávaldagaid ja dárbbuid.

Dahkama dihte buoret mearrádusaid: Máná searvan dahká ahte mearrádusat leat buorebut heivehuvvon ja áigeovuodilat go vuhtii váldá dieđuid maid dušše mánás sáhtta oazžut.

Demokratiija ovddideapmi: máná searvan sáhtta maid dulkot demokratiija hájaneapmin mii veahkeha máná šaddat aktiivvalaš servodatláhttun.

Nannema dihte mánáidsuodjaleami: mánáid oaiviliid guorahallan lea eaktun máhttit árvvoštallat mii mánáin lea buoremus. Váttisvuhtan dutkamis mánáid illástemiid ja veahkaváldimiid, leamašge ahte veahkkeáhpárahta lea meattán go ii leat guldalan mánáid.

Nannen dihte mánáid čehpodaga: searvamis oahppá máná gulahallat, ráđđádallat ja nannet mearrádusaid váldit.

Empowerment ja nannenjuvvon iešdovdu: searvan sáhtta nannet iešdovdu ja iešoahpásmuvvama.

2.1 Maid mearkkaša máná searvan

Mánáid searvamat mearrádusaide mat gusket sidjiide, lea ahte dát lea heivehuvvon mánáide.

Dát mearkkaša ahte ferte vuhtii váldit máná dáhtu ja dovduid buot dásiin mánáidsuodjalanášsis, ja dát eaktuda ahte čadat ságastallá mánáin. Searvama sáhtta maid čatnat ášši eanjalprosedyraide nugo dieđuiskkadeapmái, plánemii dasa mo mearrádus galgá čadahuvvot, áššeráhkaneapmái mearrádusa dahje áššeguottuid oktavuodas fylkalávdegoddái, bearašráđđái, árvvoštallančoahkkimiidda dahje bearráigeahččogallestallamii.

Mánát sáhttet iešguđet lágáid searvat, ja sáhttet maid váikkuhit uhcit eanet:

- * guldalit máná ságaid
- * máná oazžu veahki ja doarjaga oainnus ovddidit
- * máná oaidnu váldo vuhtii
- * máná searvá mearridanproseassii
- * mánás lea oassefápmu ja ovddasvástádus mearridanproseassas

3 Prinsihpat máná searvama ovddideapmái

3.1 Máná beroštumit galget álo guovddázis

Mánás leat iežas beroštumit. Go duodalaččat váldá máná perspektiivva, de ferte guorahallat mas máná berošta. Sáhttet leat beaivválaš mearrádusat nugo gosa ožžot lobi vuolgit, geaiguin, dahje mo besset gárvodit. Dát sáhttet leat seamma dehálaččat go guhkit áigge mearrádusat main rávisolbmot beroštit.

3.2 Juoge dieđuid ja čilge

Álgge vuos das ahte máná sáhtá áddet jus ášši doarvái bures čilgejuvvo. Eanáš mánát hálidit diehtit mii dáhpáhuvvá ja hálidit oažžut čielga ja rehálaš dieđuid ja doarjaga. Buori čilgehusat veahkehit máná áddet ja searvat.

3.3 Involvere/oaččo máná searvat

Mánát ožžot buoret vejolašvuodaid oaiviliddis ovddidit ja ahte earát guldalit sin dárkileabbo. Mánát leat čeahpibut hállat oaiviliddiset birra go dan maid rávisolbmot navdet.

3.4 Ráhkkan ja doarjjo

Mánát ja nuorat dárbbasit ráhkkananáiggi, beassat hárhallat ja dađistaga oažžut doarjaga ja movttideami vai sáhttet searvat mearridanproseassaide. Muhtin máná ii leat hárhánan dadjat maid oaivvilda ja rávisolbmot eai leat hárhánan gullat go mánát hállet. Muhtin fáttáid birra lea váttis ságastallat, dahje dát bávččagahtá, ja máná soaitá dárbbasit veahki bealekeahkes doarjjaolbmus.

3.5 Daga mearrádusasearvama árgabeaivvedoaibman

Olmmoš dahká mearrádusaid juohke beaivvi. Geavat árgabeaivválaš dilálašvuodaid hárhjehussan máhtolašvuoda ja iešdovddu nannemii.

3.6 Daga searvama eaktodáhtolažžan

Mánás leat iežas beroštumit, dárbbut ja oaivilat, ja dát sáhttet váikkuhit dasa man muđdui máná dáhttu searvat. Dát sáhtá maid áiggi mielde rievdat. Danin lea dehálaš duodas guorahallat man ollu, gos ja mo máná dáhttu searvat, ja iige dušše vuodđodit dán rávisolbmo jurddašuvuohkái.

3.7 Geavat iešguđetlágán gulahallanvugiid

Ollu mánát gaskal čieža ja guoktenuppelot jagi liikojit gulahallat doaimmaid bokte, numo sárgomiin, geavahit duhkorasaid, modeallaid dahje dohkáid. Dušše ságastallan sáhtá šaddat viehka láittasin mánái.

3.8 Erenomáš beroštupmi

Guovddážiis fertet leat erenomáš beroštupmi mánnái čilget, dieđuid addit, doarjut ja movttidahttit. Dát ádjána ja fertet prioriterejuvvot.

3.9 Oahpa luohttit mánnái

Jus mánná galggaš oahppat boasttuvuođain, váldit ovddasvástádusa iežas daguin, jus iešbirgejupmi ja iešheanálašvuohta galggaš nannejuvvot, de fertet rávisolmmoš duostat geahččaladdat. Dát mearkkaša ahte muhtimiin fertet geahččalit čovdosa mii rávisolbmio mielas ii leat buot buoremus.

3.10 Hukse oktavuodaid

Mánnái lea álkit searvat go doallá oktavuoda bearrašiin, ja go lea buorre ovttasbargu gaskal biebmoruovttu, vanhemiid ja áššemeannodeaddji. Máná mielas lea maid álkit ovdanbuktit oainnus go diehtá ahte váldet vára vanhemiin.

4 Mo ságastallat mánáiguin

Dutkan čujuha 11 áššái mat leat dehálaččat go galggat bures gulahallat mánáiguin

4.1 Áigi

Lea dehálaš bargat máná iežas leavttuin nannen dihte máná iežas luohttámuša ja movttidahttima. Dát sáhtta mielddisbuktit dárbbu dávjjibut ja oanehat áiggi deaivvadit mánáin go ovdalgihtii lei jurddašan. Muhtin mánná geargá ságastallamis 15 minuvttas, ja earát fas dárbbasit guhkit áiggi, ja áinnas dalle go mánná geavaha erenomáš gulahallangaskaomiid dahje lea vierrogielat.

4.2 Rehálašvuohta

Mánát liikojit ahte rávisolbmot leat rehálaččat ja njuolgačoalágit. Sáhtta heajus bohtosiid buktit jus doallá áššiid čihkosis mánnái. Árvvoštala maid mánná dárbbasa diehtit. Jus áiggot vissis áššiid doallat čihkosis, de árvvoštala manne ja gii dás vuoitá. Iskka oaidná go mánná du rehálažžan.

4.3 Doaimmat

Ollu mánát atnet láittasin dušše čohkkát ja háleštit. Ságastallamat mat váldet vuoddu doaimmain sáhttet leat suohttaseabbo ja lea maid vuohkin láivudit gažaldagaid ja nákkuid. Fuomáš man muddui du vuohki lea vuodđoduvvon hálešteapmái. Guorahala doaimmaid maid

mánná liiko, ja geavat dáid gulahallangaskaoapmin go ságastalat mánáin. Oahpa geavahit iešgudetlágán veahkkeneavvuid go ságastalat mánáin, ja daga álkin dáid geavahišgoahhtit..

4.4 Atte saji máná beroštumiide

Lea dehálaš ráddjet saji ságastallamiidda fáttáid birra mas máná berošta. Guldal ja fuomáš mat mánái leat dehálaččat. Ráhkkan dasa ahte fertet iežat čoahkkinplána mañidit, ja fástidit máná go dáhttu dieđuid.

4.5 Guldalit aktiivvalaččat máná sagaid

Máná dovda dávjá ahte rávisolbmot eai beroš sin gullat go hállet, ja ahte rávisolbmot eambo beroštit das maid ieža áigot dadjat. Čájjet daguidatguin ja sániid bokte ahte guldalat dárkilit go máná hállá.

4.6 Suopman ja muohtu

Mánat liikojit rávisolbmui geat leat ustitlaččat ja dábálaččat gárvodit, ja geat háleštit gulul. Rávesolbmot geat njuolga čalbmái gehččet, sáhttet baldit máná. Fuomáš rumašgielat ja mo máná vuostá váldá dan. Muite ahte áššit nugo du ahki, leat go nisu vai almmái, du giella ja kultuvrralaš duogáš, leat dehálaččat dasa mo máná oaidná du. Jeara bargoskihpáriinnát.

4.7 ”Duodalaš somá”

Mánat leat eambo mielde ja beroštit eambo ságastallat duodalaš áššiin go vehá ”somá” lea mielde. Jurddaš man ollu somá dus láve mánáin. Árvvoštala mii máná mielas lea somá.

4.8 Atte positiivvalaš vástádusaid

Ále dupme ja cuiggut. Jus dus lea bajásgeassin ja terapeutálaš rolla, de geahččal gávdnat eará áiggid ságastallat láhttenváltisvuodaid birra ja makkár njuolggadusat leat olmmošvuoda oahppamii olmmošvuoda.

4.9 Geavat sensitiiva jearahallanvugiid

Mánat eai liiko sensitiivva gažaldagaide. Guorahala eará lahkonanvugiid go galggat ságastallat váttis áššiid birra, numo muitalusa muitalit, muitalit maid eará mánat oaivvildit, dahje guorahala doaibmavuodđoduvvon dutkama bokte.

4.10 Vuoiggalašvuohtha

Vuoiggalašvuohtha lea dehálaš mánái. Jera mánás mii su mielas lea vuoiggalaš, ja ráddádala jus leš dárbu.

4.11 Ovttasbargu

Mánái lea álkkit háleštit earáiguin jus sii bures ovttasbarget vanhemiiguin. Leage rehálaš vanhemiid ektui go čilget manne dus lea dárbu mánáin ságastallat ja geahččal čoavdit riidduid jus ležžet.

5 Searvat čoahkkimiidda

Dát leat áššit mat dahket máná mielas váttisin searvat čoahkkimiidda:

- * Go in dieđe geat čoahkkimii bohtet
- * Go in dieđe man birra galgá ságastallat
- * Go jerret mus váttis gažaldagaid
- * Go gaskalduhttet, badjelgehččet dahje hehppehit mu
- * Jus dovddan iežan okto ja earát eai doarjjo mu
- * Formálalaš čoahkkimat
- * Go buohkat gehččet munnje
- * Go buohkat hállet mu birra
- * Go ferten hállat ollu rávisolbmuid searvvis
- * Jus dovddan ahte mu sivahallet
- * Go háleštit ollu mu láhttema birra
- * Go ”čába láhttenvuohki” lea seammá go ovdáneapmi
- * Go mu oahpaheaddji lea doppe

Dát leat áššit mat dahket mánnái álkkibun searvat čoahkkimiidda :

- * Go bures lea ráhkkanan ja oažžu doarjaga
- * Go dovddan buohkaid geat leat čoahkkimis

- * Go beasan válljet mo sáhtán searvat
- * Eahpeformálalaš čoahkkimat
- * Oažžut buori áiggi mitalit maid oaiivvildan

6 Rávvagat mo čadahit čoahkkimiid mánáiguin

Mánát nevvot ahte sii berrejít:

- * Bovdejuvvot čoahkkimiidda ja ahte ieža besset mearridit servet go olles dahje dušše čoahkkima osiide
- * Oažžut áiggi digáštallat čoahkkinvuođu ja oažžut áiggi ovdagihtii čállit nohtataid
- * Dovdat buohkaid čoahkkimis

- * Oažžut lobi dadjet maid oaiivvildit
- * Oažžut lobi dahkat muhtin mearrádusaid
- * Ii bággehallat dadjat dahje oaiivvildit juoidá buot áššiide
- * Doallat čoahkkima su ruovttus dahje eará báikkis gos lea oadjebas

Eará rávvagat buoridit čoahkkimiid mánáiguin

Mital čielgasit čoahkkima ulbmila. Leago dábálaš čoahkkin vai galget go stuorra mearrádusat dahkkot?

Geahččal einnostit váttisvuodaid. Jus riiddut sáhttet bohciidit čoahkkimis, de jurddaš mo dát sáhtta čuoččat mánnái. Orru leamen nu ahte mánná ii hálit searvat čoahkkimiidda jus leat riiddut gaskal bearraša ja mánáidsuodjalanbálvalusa, ja dát mearkkaša ahte sin jietna ii gullo. Sáhtta leat ávkálaš juohkit čoahkkima guovtti oassái.

- * Daga čoahkkima nu eahpeformalazžan ja miellagiddevažžan go alggage lea vejolaš.

- * Ane jurdagis ja digáštala makkáraš birrasis čoahkkin dollojuvvo, ja jurddaš maiddá vuogi ja giellageavaheami čoahkkimis. Makkár eará vejolašvuodát leat go dušše hállan?
- * Doarjjo máná čoahkkimis. Lea váttis mánnái hállat go leat ollu rávisolbmot mielde geat orrot diehtimin buot ja orrot stivremin mii dás ain dáhpáhuvvá.

7 Doaibmagiehtagirji

Dá lea oanehis bagadallankuffar veahkkeneavvuid geavaheames.

7.1 Mu čoahkkingirji

Girji lea jurddašuvvon veahkkin mánnái gávdnat áttáid man birra hálida ságastit, ja galgáge veahkkin muitit fáttáid. Girjjis leat govat fáttáin masa mánná dábálaččat berošta, ja man birra hálida háleštit veahkkesuodjalusain.

Jus mánná máhteš čállit, de sáhtá ieš čálestit jurdagiiddis ja gažaldagaidis girjji fáttáide. Jus mánná ii máhte dahje ii hálit čállit, sáhtá ivdnet dahje čuohppat eret gova mii buoremusat čájeha fáttá mas berošta. Fuomáš ahte govat sáhttet boktit eará jurdagiid mánás go dat mat teavsttas leat jurddašuvvon. Atte mánnái buori áiggi čilget oainnus dahje hábmet gažaldagaid. Mánná sáhtá okto geavahit girjji ráhkkanahttit iežas vuosttaš ságastallamii, dahje ovttas rávisolbmui ságastallama ráhkkaneapmái. Girji sáhtá maid geavahuvvot čoahkkinsearvama ráhkkaneapmái..

Sádde áinnas girjji mánnái ovdagihtii nu ahte mánná oažžu buori ráhkkanan áiggi. Muhtin mánná dárbbáša veahki mo girjji geavaha. Don sáhtát soahpat váhnemiiguin, biebmováhemiiguin, oahpaheaddjiin dahje eará ressurssaolbmuiguin vai veahkehit máná.

7.2 Mu váttisvuodačoavdingirji

Girji čujuha čieža vuohkái mo váttisvuodaid čoavdit ja mánná sáhtá dán geavahit ovttas rávisolbmui. Go mánná oahpásmuvvá girjji geavaheapmái, de sáhtá iešokto dán geavahit. Go geavaha girjji, sáhtá mánná ieš leat mielde gávdnamis čovdosiid ja árvoštallat dáid váikkuhusaid.

Buot váttisvuodaide gávdnojit máŋga čovdosa. Muhtin mánná orru liikká válljemin vuosttaš čovdosa maid fuomáša, ja doalaha dán vaikko vel ii doaimma dahje ii leat vejolaš čađahit. Divtte máná hárjehallat gávdnat ollu čovdosiid, ja čále buot evttohusaid girjái, maiddá

čovdosiid maid diedát eai geavahuvvo. Easka dalle go leat ollu vejolaš čovdosat, de sáhtá árvoštallat mo dát váikkuhit ja nu gávdnat dan buoremusa.

7.3 Sárgunbiergasat

Sárgun sáhtá leat stoahkandoaibma ságastalladettiin, dahje sáhtá leat veahkkegulahallangaskaoapmin. Geahččal sárgut fáttá man birra áigubeahhti háleštit, ja geavat mána gova vuodđun go guorahallabeahhti ášši viidáseabbot.

Sárggo fierbmádatkárta ja merke máná oktavuodaolbmuid. Dát sáhtá geavahuvvot gávdnamis earáid geat sáhttet veahkehit máná searvamis mearridanproseassii.

7.4 Girjjáš ”Máná mielmearrideapmi – dutkama čoahkkáigeassu”

Dán girjjážis lea čoahkkáigeassu dutkamis máná mielmearrideames mánáidsuodjalanáššiin, mas máná perspektiiva lea guovddázis. Girjjáš sáhtá geavahuvvot fuomášangáldun dasa maid eará mánát leat dadjan. Dáid sitáhtaid sáhtát geavahit áideuksan fáddái man birra hálidat mánáin ságastit.

Girjjáš sáhtá maid geavahuvvot álkkesčállojuvvon čilgehussan dasa manne lea dehálaš ahte mánáidsuodjalus ságasta mánáin ja manne mánná berre searvat. Dán sáhtá mánget dahje luoikat vanhemiida, fulkkiide dahje profešunealla ságastallanguimmiide mat eahpidit dahje vuosttildit máná searvama čoahkkimiidda dahje mearridanprosessii.

Stuorát mánát sáhttet maid ieža lohkat girjjáža dahje osiid dás. Go oaidná maid eará mánát sullásaš dilis leat dadjan, de sáhtá dilli dahkkot dábálažžan. Lea buorre diehtit ahte eai leat dušše dus diekkár jurdagat ja oaivilat.

7.5 Kuvllat ja gohput

Kuvllat ja gohput leat veahkkneavvut maid geavaha veahkkin mánnái mitalit maid oaivvildit áššiid birra. Mearrit dáhpáhusa dahje ášši maid galgá guorahallat. Ovdamearkka dihte: Mo lei gallestallandáhus mannan vahkoloahpa?

1.molssaeaktu: Mearrit osiid dáhpáhusas mat galget árvvoštallajuvvot. Dát sáhttet leat ovdamearkka dihte borramuš, njuolggadusat, nohkanáigi, ustibat, eará mánát bearrašis jna. Merke gohpu juohke oassái, sárgumiin dahje liibmenmearkkain. Dáhto dasto máná bidjat ovttá, guokte dahje golbma kuvlla juohke gohppui. Okta mearkkaša heittot, guokte dohkálaš ja golbma hui buorre.

Siiidu 19:s girjjis ”Mánáid mielmearrideapmi” evttohuvvojit guhtta ášši searvamis maid sáhtá árvvoštallat.

2.molssaeaktu: Merke golbma gohpu, uhcán, ollu ja gaskageardánin. Guorahallat fáttá ovdamearkka dihte: Man guhkes áigge gallastallandáhus ledjet movtta? Dáhto máná juohkit 9 kuvlla gohppuid gaskkas. Jus ledjet movtta oppa áigge, de bija buot ovcci kuvlla ollu-gohppui. Jus it lean ollenege movtta, bija buot kuvlaid uhcán-gohppui.

Geavat máná bohtosa viidásat dutkamii maid mánná ieš oaivvilda bohtosis birra. Muhtin mánát leat hui ujut ja oaivvildit ahte lea váttis háleštit amas olbmuiguin. Go geavaha kuvlaid ja gohpuid, de sáhtá mánná sániid haga mitalit maid oaivvilda.

7.6 Diamántta rangeren

Dát lea veahkkeneavvu iskandihte máná vuordámušaid mearridanprosessii. Dáid vuordámušaid sáhtá geahččalit muddet diehtujuohkimiin ja soabadallamiin mánáin. Árvvoštala maid, sáhtá go ieš mearridanproseassa heivehuvvot nu ahte áššit mat máná mielas leat dehálaččat válđojit vuhtii. ”Mánáid mielmearrideapmi” rápportta s. 31:s čájeha mo eanáš Wales-mánát rangerejit diamántta.

Čuohpa eret teakstabáhpára. Dáhto máná árvvoštallat mii su mielas lea deháleamus go son galgá mielde mearrideames. Dán dahká go lebbe koarttaid guorus sajiide diamánttagovas. Geavat máná rangerema ságastallamis das mo boahtá šaddat, mital ja soabat prosedyraid ja bargovuogádaga dihto áššis.

7.7 Geaidinsoabbi

Govahala ahte dus livččii geaidinsoabbi mainna sáhtášit ollášuhttit buot sávaldagaid. Maid rievdadivččet dalle?

7.8 Giehtadohkát

Giehtadohkát leat erenomáš buorit veahkkeneavvut go galggat ásahtit oktavuoda mánáin gean it dovdda. Geavat dohká dihtomielalaččat oktavuodačatnamii ja ságastallama álggaheapmái. Dihtomielalašvuohta das ahte dohkká lea veahkkeneavvun ságastallamii, lea dehálaš. Dá leat muhtin rávvagat mo dohká geavahat:

Gávna iežat vuogi: ollu rávisolbmuid mielas lea váttis geavahit dohká ja dahkat iežas mánálažžan, ja muhtun olmmoš lea luonddus jo dakkár ja dohkkešii vel teáhterii. Hárjehala dohkáin okto ja stoaga maiddá iežat mánáiguin. Ná ovddidat dohká hámi mii heive du lundui. Sáhtát dadistaga viiddidit geavaheami. Hárjehala dohkáin ”guovttágaskan háleštit”. Sáhtá leat vuogas ahte dohkká lea ovttagis mánáin geainna háleštat.

Bija dohkkái vehá eará hállanvuogi go dan maid ieš dábálaččat geavahat. Geahččal ovdamearkkadihte eará suopmana.

Gieđahala dohká dego livččii albma máná. Ále fáđus láhtái ja ále divtte máná geavahit dán buorránaddan dahje koseneallin. Dalle massá magiijja. Eanáš mánát hálidit geahččalit stivrret dohká gieđain. Dan sáhttet dahkat. Muhtin mánát liikojit ieža stivret dohká ja dohká bokte muitalit.

Geavat dohká go hálidat váttis áššiid birra ságastit. Divtte dohká muitalit juoga maid lea vásihan, mat lea sullii seammá go máná vásáhusat ja geavat dáid vuodđun guorahallat erohusaid máná ja dohká vásáhusain.

Muhtin mánáid mielas leat dohkát balddihahtit. Ane fuolá máná reakšuvnnas. Muhtin máná mielas lea jallodat háleštit dohkáin. Ále leage nu sihkar ahte dát deaivvuda boarráseamusiid gaskkas. Buot mánát čieža jagi rájes dihtet dát lea dušše dohkká, ja dat leat don guhte hálat. (Lea go du mielas jallodat dohkáin háleštit?)

Várohus: ollu rávisolbmot šaddet eahpesihkarat ja atnet unohassan ahte dohkká hállá sutnje. Jurddaš dán go geavahat dohká duhkorassan bargoskipáriiguin ja ovttasbargoguimmiiguin.